

LIFE IP NATUREMAN

LIFE16 IPE/DK/006

**FORUNDERSØGELSE
OVERORDNET VISION**

Villestrup Ådal S

Natura 2000-område nr. 222: Villestrup Ådal

Billede der viser rigkær og artsrigt overdrev nord for Ouegaard (Foto Torben Ebbensgaard)

Mariagerfjord Kommune, 2021

Ansvarsfraskrivelse:

Oplysningerne i denne rapport afspejler kun forfatterens holdning.
EU-Kommissionen er ikke ansvarlig for nogen brug af disse oplysninger.

Indhold

Projektområdet generelt	3
Oversigt.....	3
Kortlagt habitatnatur.....	4
§3-natur	5
Vandløb og grøfter	7
Andre forhold	9
Trusler mod områdets naturværdier.....	10
Nuværende pleje	11
Ejerstruktur.....	11
Drift og driftshistorie	12
Overordnet vision for området	13
Indledende overvejelser om de næste trin	13
Interessentundersøgelse	13
Hydrologisk forundersøgelse.....	13
Botanisk forundersøgelse.....	13
Relevante aktioner	13

Projektområdet generelt

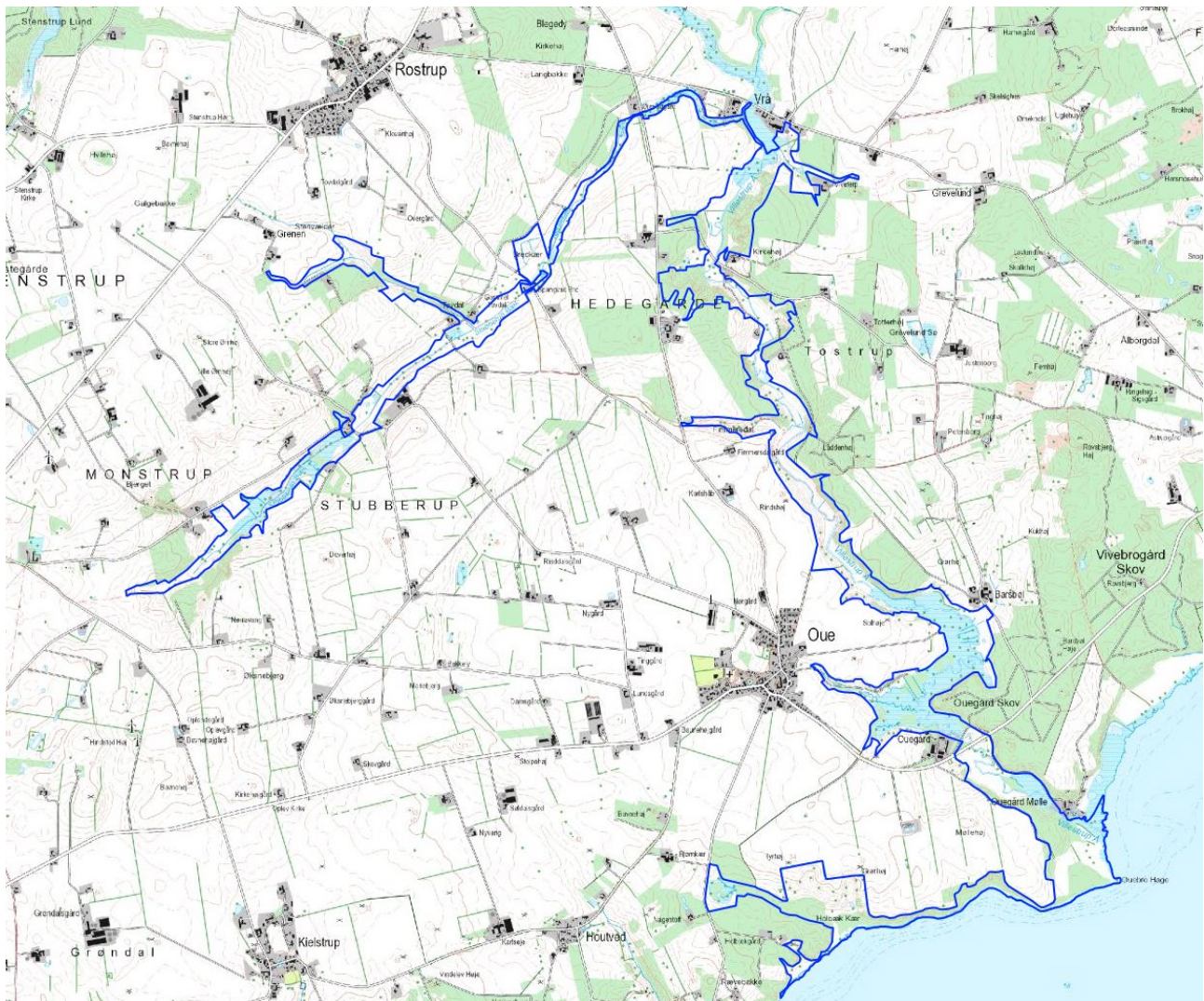
Oversigt

Villestrup Ådal S udgør den sydlige del af Natura 2000 område 222, og sub-region 222-2 strækker sig fra Vrå til Mariager Fjord. Sub-region 222-2 udgøres af ådalen omkring Stubberup Bæk, et tilløb til Villestrup Å, samt Villestrup Å og ådal. Endvidere er kystnære arealer ved åens udløb i fjorden med i området. Hele sub-region 222-2 ligger i Mariagerfjord Kommune og er 298 ha.

Villestrup Ådal kendetegnes naturmæssigt af de meget fine, klarvandede vandløb på kalkbund. Villestrup Å har sin begyndelse i en række vandrige kilder og modtager bl.a. vand fra landets største bassinkilde St. Blåkilde. Åens omgivelser præges især af store kær- og engarealer, som mange steder er tilgroede med højstauder pga. manglende afgræsning.

De tørre omgivelser består af meget kuperede overdrevsarealer, hvor kalken ofte ligger blottet ved jordoverfladen og vandløbet har arbejdet sig ned i landskabet. Området har trods næringsstofbelastning og tilgroning stadig en række meget sjældne arter.

Villestrup Ådal er efter danske forhold enestående. Vandløbet har særdeles fin vandkvalitet, kalkbund og et stort fald. Også overdrevene er i særklasse, alle tre typer (sure, kalk- og tørre, sandede overdrev) findes og både kalk- og sure overdrev indeholder en lang række sjældne planter og er blandt de fineste i landet. Her findes bl.a. den meget sjældne orkide bakkegøgeurt. Her er desuden meget store arealer med rigkær. Enkelte er velbevarede med usædvanligt store bestande af engblommer og arter af gøgeurt. Området har gode bestande af odder og bæklampret, og der fundet bestande af sump- og kildevælds-vindelsnegl.

Figur 1 Oversigtskort over sub-region 222-2, Villestrup 5

Kortlagt habitatnatur

Ved den seneste NOVANA-kortlægning i 2017-2018 er der kortlagt i alt ca. 80 ha lysåben habitatnatur, fordelt på 71 forekomster. De hyppigste naturtyper i sub-regionen rigkær (53 ha) og surt overdrev (14 ha), dernæst kalkoverdrev (13 ha), strandeng (4 ha), kildevæld (0,7 ha), hængesæk (0,1 ha) og tørt kalksandsoverdrev (0,1 ha).

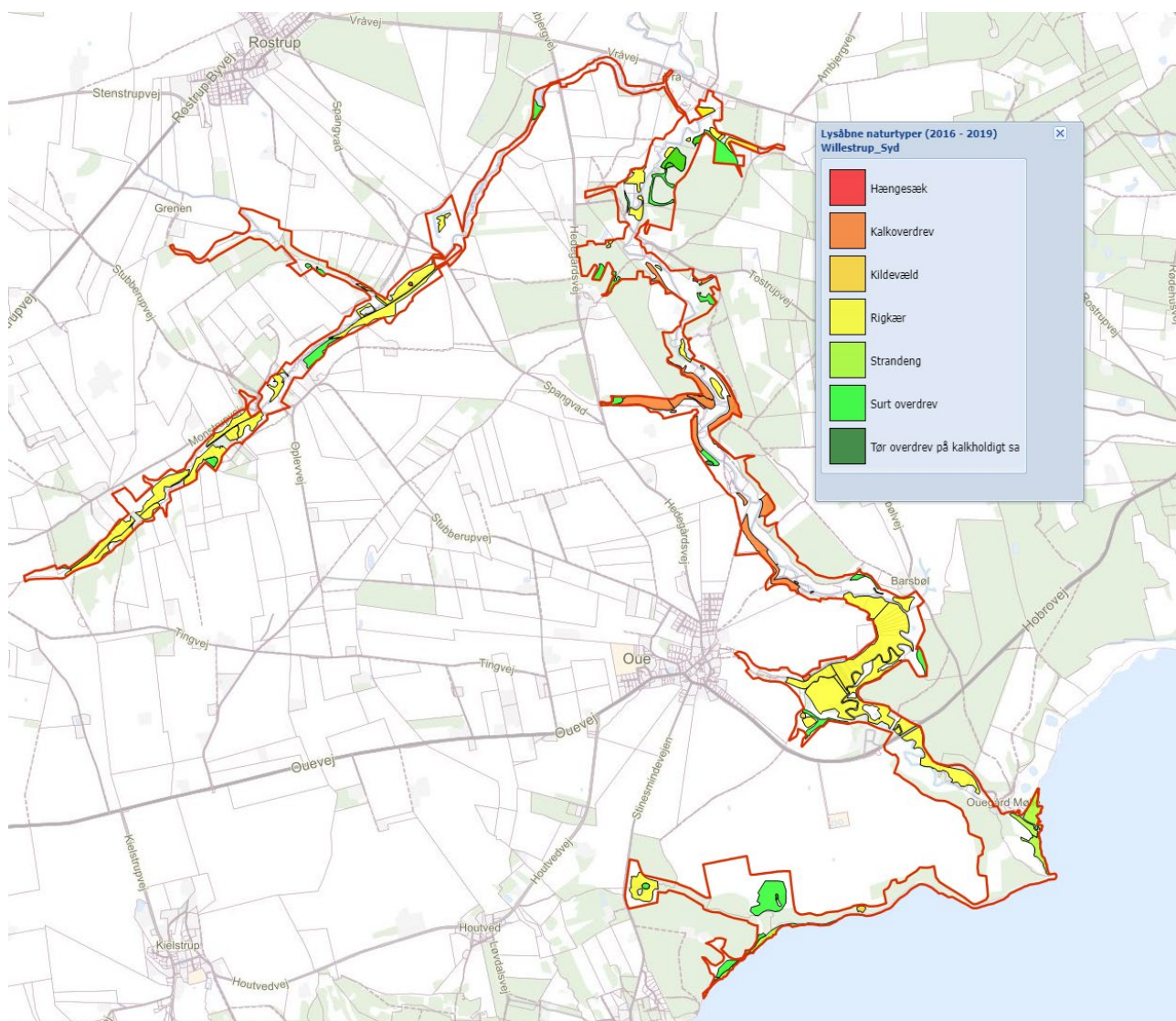
Langs Villestrup Å Bæk findes der særligt værdifulde forekomster af kalkoverdrev, som er blandt de mest artsrige eksempler på naturtypen inden for Natura 2000-områder på landsplan. Der er bl.a. mange forekomster med rødlistede karplanter, samt den sjældne bakkegøgeurt.

Størstedelen af arealerne med overdrevstyperne ligger på skrænter, der støder op til ådalene. Langt de fleste af forekomsterne er små (<1 ha) og ingen er større end 4 ha. Blandt kalkoverdrevene er 8,3 ha ud af 12,9 ha i god tilstand, resten i moderat eller ringe. For surt overdrev gælder det 7,6 ha ud af 14,4 ha. Den ene forekomst af tørt kalksandsoverdrev er i moderat tilstand.

For rigkærene gælder det er at 25,6 ha er i god tilstand, resten i moderat. Kildevældene er 0,3 ha ud af 0,7 i god tilstand, resten moderat. Den enlige forekomst af hængesæk er i god tilstand. Rigkærene forekommer i relativ større arealer, og 9 ud af 24 forekomster fordeler sig i intervallet 2,1 – 9,3 ha

Truslerne mod områdets habitatnaturtyper kan sammenfattende opsummeres til fragmentering, tilgroning af lyskrævende naturtyper med høje urter eller vedplanter, uhensigtsmæssig hydrologi i vådbunds naturtyper, direkte påvirkning fra landbrugsdrift på tilstødende arealer og forekomst af invasive arter

Der findes fokusarten bakkegøgeurt inden for subregion 222-2. I forbindelse med NOVANA overvågningen er der fundet både kildevælds og sumpvindelsnegl. Endvidere er der kortlagt kæmpe bjørneklo flere steder i denne sub-region.

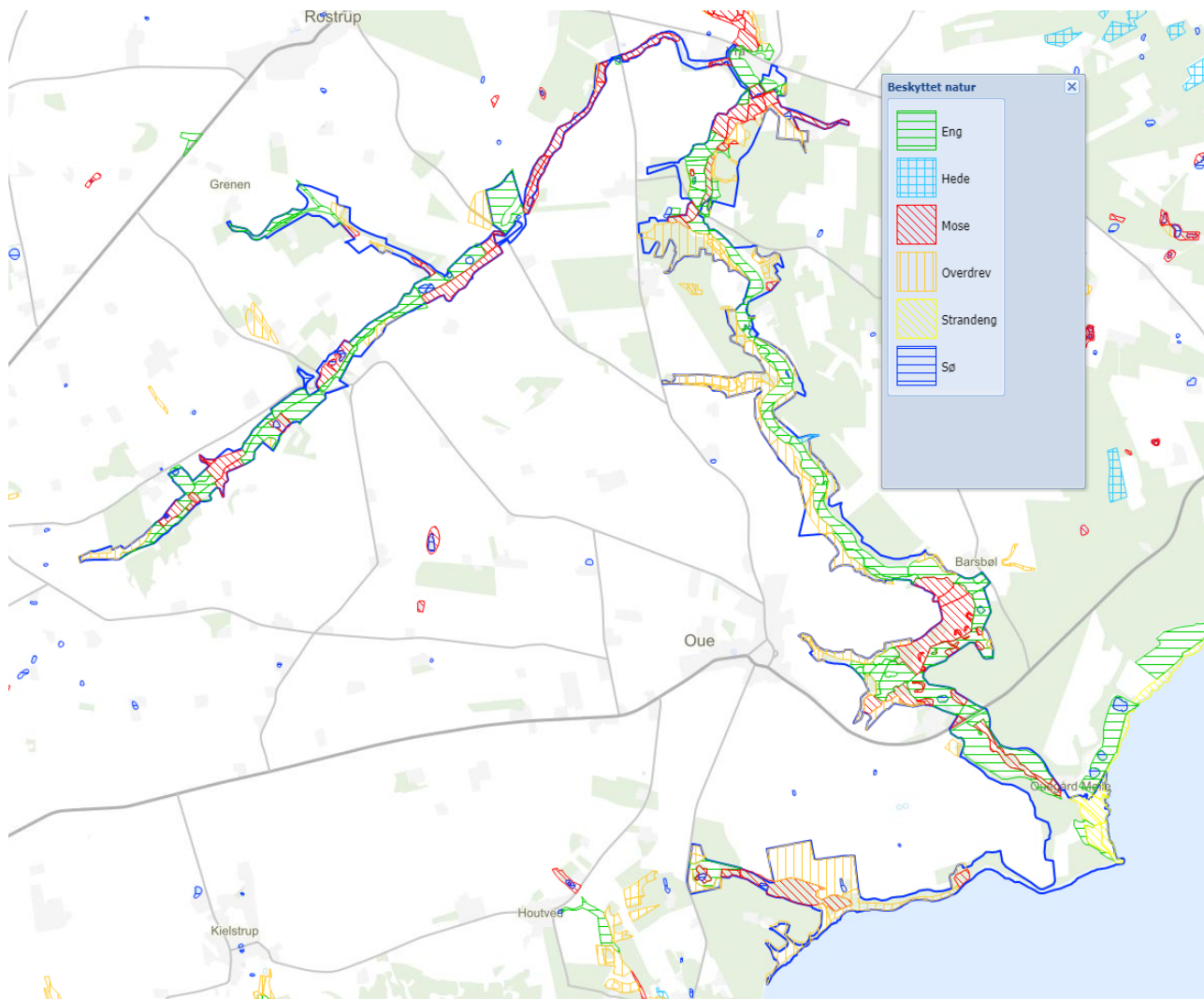

Figur 2 Kortlagt habitatnatur

§3-natur

En stor andel af sub-regionen er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens §3. Det handler om de beskyttede naturtyper enge, moser og vandløb i bunden af ådalen, og den tørre beskyttede naturtype overdrev.

Der er et stort overlap mellem beskyttet og kortlagt natur i subregionen.

Figur 3 Oversigt over beskyttet natur efter Naturbeskyttelseslovens § 3

Fredning

I 1954 fredede man et areal af Villestrup Ådal, Viveterp. Det drejer sig om ca. 10 ha krat, skov og lysåben natur på en strækning fra i nærheden af Vråvej i nord og til Tostrupvej i syd. Det skete for "at sikre åens karakteristiske slyngninger gennem dalen", som der står i fredningskendelsen.

Figur 4 Fredningen ved Viveterp

Vandløb og grøfter

Villestrup Å og dennes tilløb binder sub-regionen sammen og løber i sydgående retning fra Vråvej, som afskærer regionen i nord, til udløbet i Mariager Inderfjord. Det største tilløb er Stubberup Bæk, som løber til Villestrup Å fra vest lige syd for Vråvej. Hertil kommer en række mindre tilløb, hvoraf Oue Bæk ved Barsbøl og omgivelser også er i fokus i projektsammenhæng, se Relevante aktioner. Endeligt er der et vandløb i Holkær Enge, som ikke er en del af Villestrup å systemet, men som løber direkte ud i Mariager Fjord.

Vandløbene har særdeles fin vandkvalitet og forløber ureguleret i ådalen og mange strækninger har tillige en høj fysisk vandløbskvalitet. Vandløbene kendetegnes ved et gennemsnitligt højt fald og flere steder træder den underliggende kalkundergrund frem direkte i vandløbsbunden.

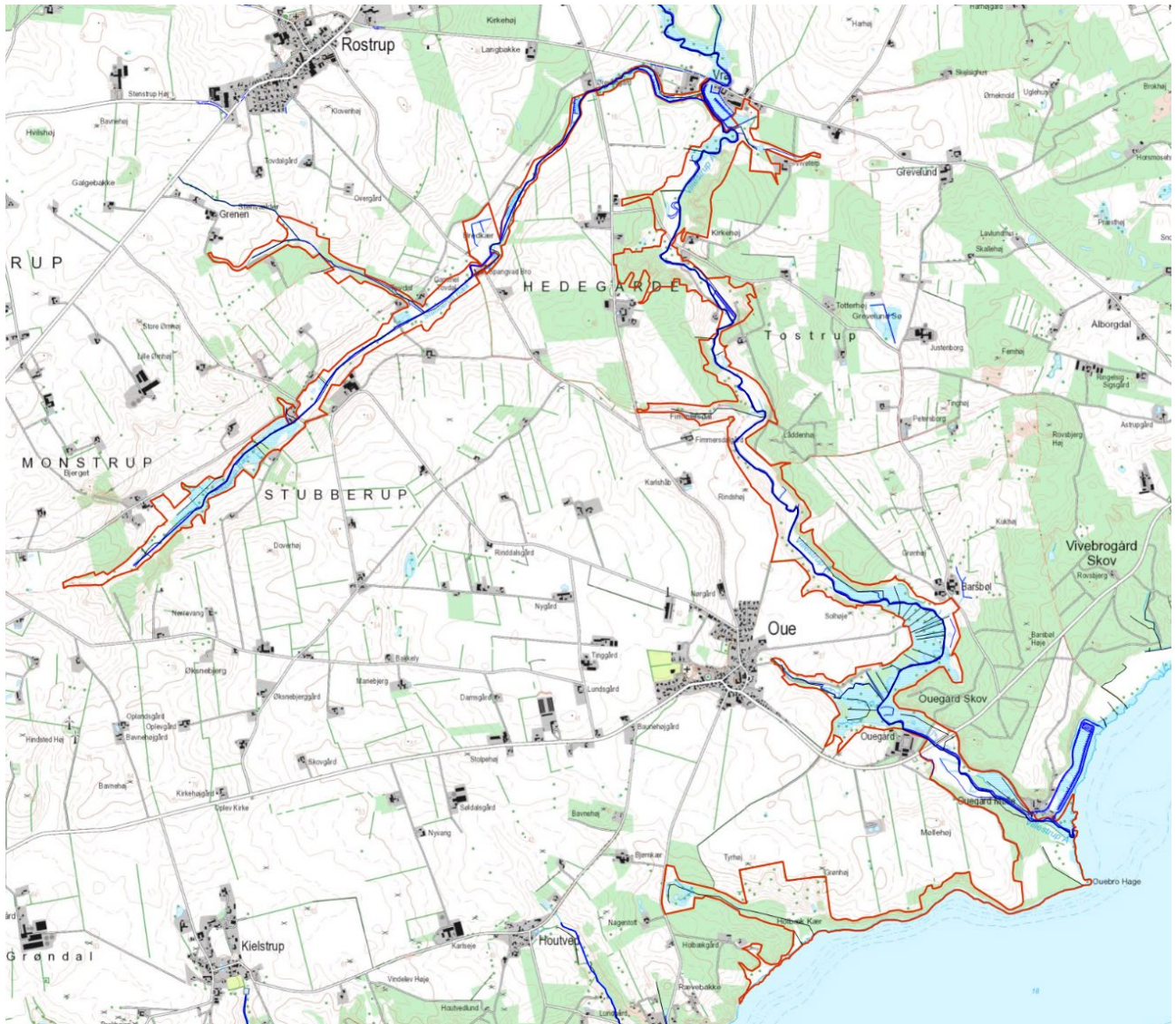
Figur 5 Villestrup å – et vandløb med god vand kvalitet, gode fysiske forhold og udbredte bevoksninger af vandplanter (Foto Torben Ebbensgaard)

Foruden naturgenopretningsprojektet ved tidligere Vrå Mølle Dambrug og ved Ouegård Mølle ved åens udløb i fjorden, er der gennemført naturgenopretning i Villestrup Å og Oue Bæk ved Barsbøl, som led i statens Vandmiljøplan II i starten af 2000'erne. Projektet omfattede genslyngning af Villestrup Å og Oue Bæk og dræn og grøfter blev afbrudt, så i alt 45 ha ånære arealer blev genvådet.

Ådalen ved Barsbøl gennemskæres dog stadig af en del grøfter. Samtidig rummer ådalen kortlagt habitatnaturtyper og har et højt indhold af tørv i jorden, hvilket til sammen kalder på en indsats for at genskabe naturlig hydrologi.

Områdets vandløb og deres miljøtilstand er beskrevet i statens vandområdeplan for området. Heraf fremgår det, at Villestrup Å har høj økologisk tilstand, Stubberup Bæk har høj eller god økologisk tilstand og at kun Oue Bæk har manglende målopfyldelse vurderet alene på smådyr pt.

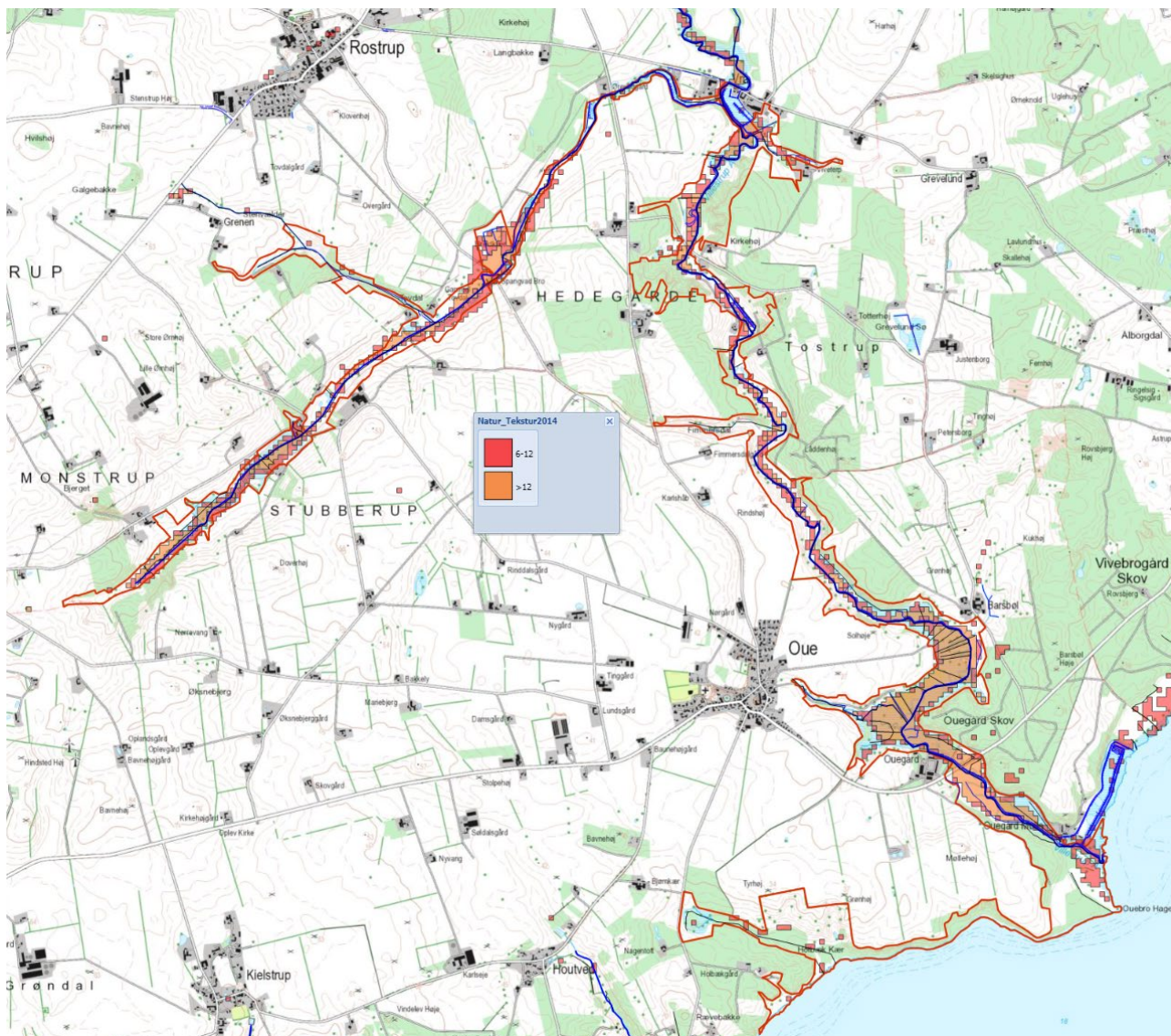
Fjernelsen af dambrugsspærringerne har resulteret i en eksplosion af ørredbestanden i Villestrup Å, som har taget prisen som det vandløb med den største tæthed af fisk, der nogensinde er målt i et dansk vandløb. Området har også særligt gode bestande af odder og bæklampret. Stor vandsalamander er fundet flere steder i sub-regionen, mens havlampret, der også er på udpegningsgrundlaget, ikke er fundet i sub-regionen.

Figur 6 Oversigtskort over vandløb og grøfter

Andre forhold

Området ved Barsbøl er, som nævnt oven for, præget af grøftning. Desuden er genslyngningen af Oue Bæk ikke blevet, som det var tiltænkt tilbage med VMP2-projektet tilbage i 2000'erne og er nu sandet helt til. Ådalen har et højt indhold af tørv i jorden på stedet og rummer tilmed et stort potentiale for mere og bedre habitatnatur. Tilsammen kalder det på nærmere undersøgelser af om et lavbundsprojekt kan være løsningen på at få genskabt naturlig hydrologi i ådalen, allerbedst i kombination med jordfordeling, da ejerstrukturen i ådalen gør det vanskeligt og krævende at skabe rammer for større sammenhængende græsning.

Figur 7 Oversigtskort over indholdet af tørv i jorden (Tekstur2014). Røde firkanter 6-12 %, orange firkanter > 12 %.

Trusler mod områdets naturværdier

Truslerne mod områdets naturværdier kan deles op i 6 del-emner: fragmentering, næringsstoffer, tilgroning og herunder manglende eller u hensigtsmæssig græsning, invasive arter, ikke-naturlig hydrologi i grundvandsnære naturtyper, samt spærringer i vandløb.

Ad fragmentering – mange naturforekomster er små og isolerede. Det gør fåtallige bestande af arter sårbare overfor lokal uddøen, og hvis der samtidig er tale om lav-mobile arter eller arter med lav etableringskapacitet, bliver fragmentering en trussel mod sub-regionens biodiversitet.

Ad næringsstoffer – stort set alle naturtyper i projektområdet vurderes at være negativt påvirket af næringsstofbelastning. Mange arter er følsomme over for øget næringsstofftilførsel, da det forrykker den naturlige konkurrence om pladsen på fx overdrev, til fordel for de mere næringselskende arter. I projektområdet er der både næringstilførsel fra denne generelle luftbårne kvælstofpulje, samt fra de mange intensivt drevne naboarealer i landbrugsdrift.

Ad tilgroning og manglende græsning – naturtyperne overdrev, rigkær og kildevæld er kendetegnet ved at være lysåbne naturtyper, hvilket indebærer at mange arter kræver meget lys for at trives. Ved manglende græsning sker der en tilgroning både ift. træer og buske, men også et græsførnelag og højstauder, som hindrer de sårbare lyskrævende arter i at trives. En stor del af arealerne i projektområdet har enten ingen græsning eller intensivt sommergræsning, som gør at tilgroningen er en stor trussel for at opnå gunstig bevaringsstatus. Der er i den nordlige af projektområdet enkelte arealer med helårsgræsning med ekstensive kvægtyper. Ved Barsbøl var der i Nordjylland Amts tid et større rydningsprojekt ved Barsbøl, men området er dog efterfølgende vokset til med særligt rødel og birk, pga. manglende eller uhensigtsmæssig græsning.

Ad invasive arter – der er enkelte steder i den nordlige del af projektområdet, hvor der forefindes den invasive art kæmpebjørneklo. I en ådal, er der stor risiko for at kan spredes ad vandvejen til andre fjerntliggende steder.

Ad unaturlige vandstandsforhold – naturtyperne kildevæld og rigkær har som helt overvejende grundforudsætning for gunstig bevaringsstatus, at der er højtliggende strømmende grundvand. Som også beskrevet under afsnittet "Andre forhold" er der særligt ved Barsbøl området en del grøfter, der er en stor hindring for at områdets rigkær kan opnå god og gunstig bevaringstilstand.

Ad spærring i vandløb – i Oue Bæk er der en spærring i form af tilsanding af åforløbet, samt en negativ påvirkning af regnvandsudledning som påvirker negativt set ud fra hydraulisk synspunkt.

Nuværende pleje

I den nordlige af projektområdet ved Fredningen Viveterp, er der pt helårsgræsning med fodring. Kommunen er med i samarbejdet om græsningen qua at det er en del af plejeplanen for Fredningen Vivetep.

Fra Viveterp i nord og til Ouegårds arealer ved Barsbøl i syd, er der pt pletvis sommergræsning med både intensive malkekvæg og ekstensive kvægracer.

På Ouegaards mange arealer fra fjorden og til Barsbøl er der pt græsning med større kødkvæg, men der overvejes at skifte til mindre ekstensive kvægracer.

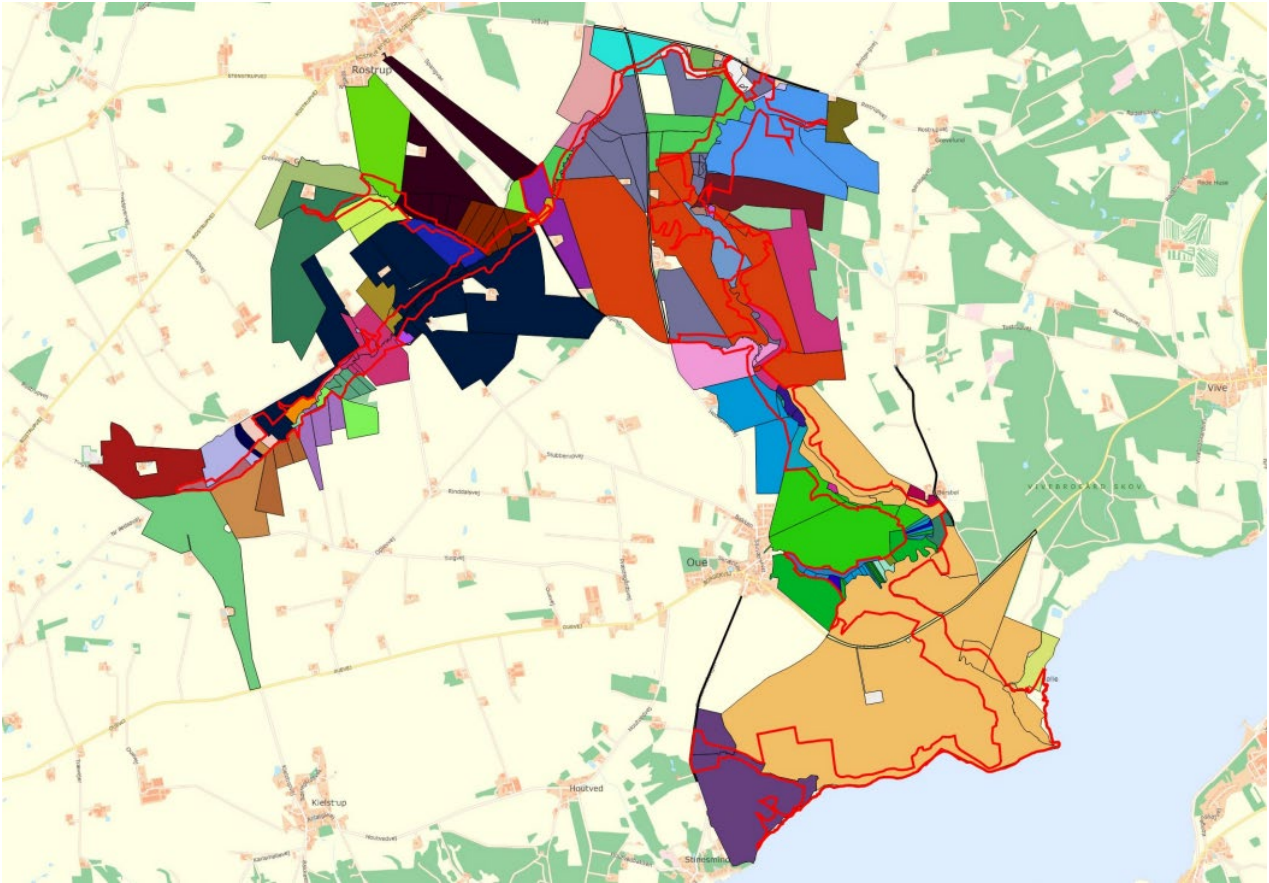
Ejerstruktur

Projektarealet rummer samlet 93 lodsejere.

Ejerstrukturen langs Stubberup bæk (den vestlige del af projektområdet) er kendetegnet ved mange små matrikler med mange forskellige lodsejere.

Ejerstrukturen langs og omkring Villestrup ådal fra Vrå i nord til udløb ved Mariagerfjord, er kendetegnet ved 2 større lodsejere, og derudover flere mellemstore lodsejere. Begge de større lodsejere og enkelte af de mellemstore lodsejere, har egne kvægbesætninger.

Ud fra en målsætning om større sammenhængene græsning og en bedre rentabilitet i plejen af naturarealerne, kunne det være hensigtsmæssigt at der blev etableret større driftsenheder.

Figur 8 Ejerstrukturkort – de forskellige farver illustrerer forskellige lodsejere

Drift og driftshistorie

I perioden 2007-2014 blev 6 dambrug opkøbt og nedlagt i Villestrup Å og tilløb, hvor af det ene lå i sub-region 222-2 (Vrå Mølle Dambrug). Ved at fjerne spærringerne blev det muligt at retablere vandløbsstrækningerne, som var påvirkede af opstuvning og der blev skabt bedre fiskepassage. Ophør af dambrugsdriften reducerede endvidere tilførslen af næringsstoffer til Mariager Fjord.

Vedligeholdelsen i sub-regionens vandløb sker fra båd, og der skæres grøde i en naturlig slynget strømrønde, og kun når det er nødvendigt af hensyn til afvandingen. Der må maks. foretages 2 årlige skæringer.

Vedligeholdelse i Oue Bæk ved Barsbøl kendes ikke, da den foretages af de private lodsejere.

Forventeligt ingen større vandløb i regionen er således underlagt en fast (og evt. hårdhændet) grødeskæring eller opgravning.

Overordnet vision for området

Den overordnede vision for projektområdet ved Villestrup Ådal syd og Stubberup ådal er, at udvikle det mod et område med

1. store sammenhængende arealer med græssende husdyr ude hele året- til gunst for både driftsøkonomi og de naturtyper der findes i ådalen
2. naturlige forhold for de grundvandsnære naturtyper rigkær og kildevæld
3. vandløb med frit løb uden spærringer fra nord til fjord og uden grødeskæring
4. ejerskabsfølelse til projektet fra lodsejerne i området

Indledende overvejelser om de næste trin

Interessentundersøgelse

Det planlægges at interessentinddragelsen vil foregå ved at etablere kontakt til en række nøgle-lodsejere (4-5 stk.), og præsentere projektmulighederne for dem. Hvis de er positive vil vi bruge disse som udgangspunkt for at invitere de respektive nær-områder ind til næste fase, hvor vi prøver at skalere ud fra nøgle-lodsejernes ejendomme.

Nøgle-lodsejerne er udvalgt ud fra kriterier vedrørende vigtigste naturlokaliteter, størrelse på ejendom i sub-regionen, velvilje og netværk. Lodsejerne er placeret omkring Barsbøl-Ouegård, Fimmersdal-Tostrup, Viveterp-Vrå og nær udspringet af Stubberup Bæk.

Hydrologisk forundersøgelse

Der er i 2014 gennemført 2 særskilte teknisk, biologisk og hydrologisk forundersøgelser for både Stubberup Bæk området og Villestrup ådal ved Oue. De 2 rapporter fra disse forundersøgelser vil begge danne et rigtig godt grundlag for arbejdet med at genskabe naturlige hydrologiske forhold i områderne.

Disse rapporter vil blive suppleret med feltbesigtigelser.

Botanisk forundersøgelse

Der er gennemført NOVANA kortlægning af kortlagte habitatnaturtyper i projektområdet i 2017.

I forbindelse med ovennævnte hydrologiske forundersøgelser er der også lavet mindre botaniske forundersøgelser.

Der er behov for at kommunen laver yderlige kortlægning af nuværende status af botaniske værdier i området. Dette skal bruges til at kvalificere og prioritere indsatsen i de forskellige delområder.

Relevante aktioner

Delområde fra Fjorden til Barsbøl:

A2, C1, C2, C4, E5 og evt. C7: Undersøge muligheden for større sammenhængende græsning, rydning og eventuel helårsgræsning særligt på overdrevene. Indsats mod eventuelle invasive arter.

Delområde ved Barsbøl:

C3: Undersøge muligheden og interessen for et lavbundsprojekt inkl. jordfordeling. Villestrup Ådal er i dette delområde grøftet og Oue Bæks forløb gennem ådalen er tilsandet og løber diffust (ny faunaspærring).

Fjerne udpeget faunaspærring i Oue Bæk (i regi af vandområdeplan).

Undersøge påvirkningen af og løsningen af regnvandsudledningen fra Oue by, som forårsager en kraftigt hydraulisk belastning af bækken, med erosion til følge. (Kort, tabeller og billeder: forklarende tekst)

A2, C1, C2, E5 og evt. C7: Undersøge muligheden for større sammenhængende græsning og rydninger samt eventuel helårsgræsning

Delområde fra Barsbøl til Vrå

A2, C1, C2, E5 og evt. C7: Undersøge muligheden for større sammenhængende græsning og rydning samt eventuel helårsgræsning

Delområde Stubberup Bæk

A2, C1, C2, C3, E5 og evt. C7: Undersøge muligheden for større sammenhængende græsning og rydning, genskabelse af naturlig hydrologi samt eventuel helårsgræsning